

УДК 349.2

К. С. Рижеченко
здобувач кафедри правового
забезпечення господарської діяльності факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх прав

ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ГАРАНТІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ПРАЦЮ ПРАЦІВНИКАМИ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ»

Постановка проблеми. Протягом останніх років у сфері освіти відбулося ряд важливих змін і перетворень, які свідчать як про глибокий рівень усвідомлення українським суспільством важливості системи освіти, так і широке визнання проблем, властивих цій сфері, обумовлених не лише переходом до глобальної інформаційної цивілізації, а й процесами демократизації, гуманізації, становлення правової держави та громадянського суспільства, властивими пострадянському простору [1, с. 5]. Вирішення цих проблем потребує проведення їх ґрунтовного дослідження із тим, що сформувані змістовне наукове-теоретичне підґрунтя для їх конструктивного практичного розв'язання. Одним із таких проблемних питань є визначення сутності та змісту гарантії реалізації права на працю працівниками закладів вищої освіти.

Стан дослідження. На сьогоднішній день окремі проблемні питання реалізації права на працю працівниками закладів вищої освіти у своїх наукових працях розглядали: Б.С. Беззуб, Л. В. Голяк, О.М. Кісілевич, Г.О. Вайленко, В.В. Жернаков, М.С. Кельман, К.Ю. Мельник, О.М. Обушенко, С.М. Прилипко, Ю.С. Тихонович та багато інших. Втім, незважаючи на чималу кількість наукових розробок, в науковій літературі відсутні комплексні дослідження, присвячені гарантіям реалізації права на працю працівниками закладів вищої освіти.

Саме тому **метою статті** є: визначити сутність поняття «гарантії реалізації права на працю працівниками закладів вищої освіти».

Виклад основного матеріалу. Питання гарантій прав, свобод і законних інтересів людини та громадянина, як в цілому, так і в окремих сферах і галузях суспільного життя вже давно є предметом наукових пошуків вітчизняних та зарубіжних правознавців. Такий значний науковий інтерес до даного питання обумовлює наявність цілої низки точок зору щодо сутнісного змісту гарантій та їх ролі як правового явища. У тлумачних словниках української мови слово «гарантія» наділяється наступним лексичним змістом: порука у чомусь, забезпечення чого-небудь; передбачене законом чи певною угодою зобов'язання, за яким фізична чи юридична особа відповідає перед кредиторами за невиконання своїх

зобов'язань; матеріальні та юридичні способи забезпечення реалізації соціально-економічних прав членів суспільства; законодавчо закріплені засоби охорони прав і свобод громадян, способи їх реалізації, а також засоби охорони правопорядку, інтересів суспільства і держави; умови що забезпечують успіх чого-небудь [2, с. 222].

В. А. Патюлін під гарантіями прав і свобод розумів засоби, котрі покликані забезпечити реалізацію, охорону та захист прав і свобод [3, с. 231-232]. Л.Д. Воеводін у своїх дослідженнях з приводу гарантій писав, що у межах цілого (системи) вони, тобто гарантії, покликані забезпечити таку найбільш можливу сприятливу обстановку, в атмосфері якої записані в конституціях і законах юридичний статус особи і, особливо, її права і свободи ставали б фактичним становищем кожної окремої людини і громадянина. Тобто гарантії виконують роль того надійного містка, який забезпечує необхідний в основах правового статусу особистості перехід від загального до окремого, від проголошеної у законі можливості до дійсності. Гарантії необхідні для правового статусу в цілому і для кожного його елемента. Проте перш за все їх потребують права, свободи та обов'язки [4, с. 222]. Звідси, підсумовує правознавець, терміном «гарантії» охоплюється вся сукупність об'єктивних і суб'єктивних факторів, які спрямовані на справжню реалізацію прав і свобод громадян, на усунення можливих причин і перешкод їх неповного або неналежного здійснення, і захист прав від далеко частих в наші дні порушень. Л. Д. Воеводін відмічає, що хоча ці фактори і дуже різноманітні, але стосовно процесу реалізації прав і свобод вони виступають в якості умов, засобів, способів, прийомів і методів правильного його здійснення. А отже гарантіями є умови і засоби, що забезпечують фактичну реалізацію та всебічну охорону прав і свобод всіх і кожного [4, с. 228-229]. М.В. Цвік, В.Д. Ткаченко та Л.Л. Богачова наголошують, що права і свободи людини і громадянина можуть залишатися декларативними, значною мірою знецінюватися при відсутності певних засобів гарантування їх реалізації в повсякденному житті людини і суспільства. Отже, питання про права людини – це не тільки питання про те, що повинно бути з позицій абстракт-

тних намірів та зобов'язань, але й про те, що реально може бути здійснено індивідом сьогодні в конкретних умовах. Практична реалізація прав і свобод людини і громадянина потребує певних гарантій – достатнього рівня економічного, соціального й культурного розвитку суспільства, надійного юридичного захисту, в тому числі – можливості звернутися за захистом до міжнародних правових організацій. Особливим видом гарантій реалізації прав і свобод людини є правова активність суб'єктів [5, с. 145]. Однак чіткого визначення таких гарантій дослідники не наводять, натомість, розмірковуючи про гарантії законності і правопорядку, вони охарактеризували такі гарантії як сукупність об'єктивних і суб'єктивних умов та спеціальних засобів (заходів), спрямованих на забезпечення та охорону (захист) режиму законності і правопорядку [5, с. 399].

О.Ф. Скакун у своїх працях підкреслює, що гарантії – це найважливіший чинник реального забезпечення прав і свобод людини і громадянина. Без гарантій права і свободи перетворюються на своєрідні «заяви про наміри», що не мають ніякої цінності ні для особи, ні для суспільства. Гарантії прав і свобод людини можна класифікувати на міжнародні і внутрішньодержавні (національні). Національні (внутрішньодержавні) гарантії прав і свобод людини і громадянина (фр. *garantie* – забезпечення, запорука) – система загальносоціальних і юридичних засобів та інститутів, що створюють умови, необхідні й достатні для їх (прав і свобод) реалізації, охорони і надійного захисту [6, с. 73]. Гарантії правової законності, за висловом правознавця – це система загальносоціальних і спеціально-соціальних (юридичних) умов, засобів, способів, що закріплені в чинному законодавстві та спрямовані на забезпечення режиму законності [6, с. 496]. М.І. Матузов, О.В. Малько відмічають, що в юридичній літературі проблема гарантій не обділена увагою. При її дослідженні висловлюються наступні ідеї: по-перше, розглядати гарантії як елемент правової системи; по-друге, не ототожнювати їх з іншими поняттями: заходами охорони, заходами правового захисту, юридичної відповідальності; по-третє, вивчати в якості самостійної категорії, що має свої риси, об'єкт впливу, а також систему, структуру, методи реалізації. Гарантії є об'ємне соціально-політичне та юридичне явище, яке характеризує, щонайменше, три моменти: 1) виконавчий, що дозволяє розкрити предметні теоретичні знання про об'єкт їх впливу, отримати практичні відомості про соціальну та правову політику держави; 2) ідеологічний, використовуваний політичною владою як засіб пропаганди демократичних ідей в середині країни і за її межами. При цьому справж-

ній стан характер людини і громадянина може істотно відрізнятися від офіційно декларованих владою гасел і «обслуговувати» національні, класові, партійні, групові і навіть особисті інтереси; 3) практичний, що визнається в якості інструментарію юриспруденції, передумови задоволення соціальних благ особистості. Звідси гарантії, продовжують науковці, – це система соціально-економічних, політичних, моральних, юридичних, організаційних передумов, умов, засобів і способів, що створюють рівні можливості особистості для здійснення своїх прав, свобод та інтересів. За своєю сутністю гарантії є система умов, що забезпечують задоволення інтересів людини. Їх основною функцією є виконання зобов'язань державою та іншими суб'єктами у сфері реалізації прав особистості. Об'єктом гарантій виступають суспільні відносини, пов'язані з охороною і захистом прав людини, задоволенням майнових і немайнових інтересів громадян [7, с. 275].

О.В. Зайчук та Н.М. Оніщенко у своїх працях пишуть, що надзвичайно важливим засобом захисту прав та свобод людини є гарантії. Вони є системою норм, принципів та вимог, які забезпечують процес дотримання прав та законних інтересів людини. Призначенням гарантій є забезпечення найсприятливіших умов для реалізації конституційно закріпленого статусу людини. Таким чином, підсумовують правники, гарантії є засобом, що забезпечує перехід від передбачених конституцією можливостей до реальної дійсності. Ефективність гарантій залежить від рівня розвитку загально-правових принципів, стану економіки, рівня розвитку демократичних інститутів, реальності політичної системи суспільства, наявності системи досконалих законів у державі, ефективності механізмів реалізації законоположень, ступеня правової свідомості, правової культури населення, узгодженості інтересів населення та суспільства в цілому і наявності високоєфективного органу конституційного контролю. Гарантії являють собою систему узгоджених факторів, що забезпечують фактичну реалізацію та всебічну охорону прав і свобод людини [8]. Т.М. Заворотченко у розрізі вивчення конституційно-правових гарантій прав і свобод людини та громадянина в Україні, доходить висновку, що гарантії слід розуміти як систему умов, що забезпечують задоволення інтересів людини. Їх основною функцією є виконання зобов'язань державою та іншими суб'єктами в сфері реалізації прав особистості. Об'єктом гарантій виступають суспільні відносини, пов'язані з охороною та захистом прав людини, задоволенням майнових й немайнових інтересів громадян. Необхідно відзначити, що поняття гарантій відбиває досконалість законодавчої техніки, різноманіття форм

мови закону [9, с. 25]. Гарантії – це певні умови, за яких можлива найповніша і всебічна реалізація прав і свобод особи. Також вони (гарантії) – це засоби, які ефективно забезпечують охорону і захист прав і свобод особи у разі їх незаконного порушення. Тобто гарантії прав і свобод людини і громадянина як загальне поняття являють собою основні умови і засоби, за допомогою яких кожна особа має можливість реалізувати свої права [9, с. 29]. Звідси, конституційно-правові гарантії, підсумовує дослідник, -- це юридичні норми, які дають можливість реалізувати права і свободи в житті, тобто конституційно-правові гарантії – це передбачена Конституцією України і іншими законом спеціальна система юридичних норм, принципів, умов, вимог і правових способів і засобів забезпечення, реалізації, охорони та захисту прав і свобод людини і громадянина з метою практичної їх реалізації [9, с. 29].

Ж.М. Пустовіт з приводу соціальні гарантії прав і свобод людини і громадянина пише, що вони, як поняття, являють собою систему засобів і способів, що дають можливість для захисту своїх прав на володіння, користування та розпорядження соціальними благами. За своєю суттю гарантії являють собою умови, що зобов'язана створити держава для реалізації прав. За змістом – це система заходів, яка спрямована на реалізацію прав (організація охорони здоров'я, відпочинку, соціального забезпечення). За формою гарантії – це передбачені Конституцією і законами України організаційні і правові форми реалізації соціальних прав і свобод [10]. Аналізуючи поняття та зміст права на працю, Ж.М. Пустовіт окрему увагу приділяє питання гарантії реалізації цього права, адже однією з найважливіших ознак правової держави, розвинутої демократії є реальне забезпечення прав людини і громадянина загалом, та права на працю, зокрема. Гарантії прав і свобод людини і громадянина як загальне поняття є передусім основними умовами, способами і засобами, за допомогою яких кожна особа має можливість реалізувати свої права. Традиційно гарантії прийнято поділяти на загально-соціальні та юридичні [11]. Але, наголошує правознавець, в умовах правової держави всі гарантії слід визначати як правові, що поділяються на нормативно-правові та організаційно-правові гарантії. Також величезне значення в реалізації прав та свобод людини і громадянина відіграє система міжнародно-правових гарантії. Відповідно, право на працю також гарантується системою вищезгаданих правових гарантії. Під юридичними гарантіями слід розуміти передбачені Конституцією та іншими законами України організаційно-правові і нормативно-правові гарантії. Пріоритетним видом юридичних гарантії є нормативно-правові гарантії, під якими

слід розуміти систему норм із реалізації прав та свобод людини і громадянина, тобто норм, що передбачають юридичну відповідальність, юридичні обов'язки та процесуальні норми [11].

З викладеного видно, що позиції більшості дослідників щодо сутності гарантії не мають суттєвих відмінностей. Узагальнюючі точки зору вище зазначених та інших правників, можемо зробити наступні висновки щодо гарантії реалізації права на працю працівниками закладів вищої освіти:

- гарантії – це інструмент, засіб забезпечення реальності прав, свобод та (або) законних інтересів зазначених працівників як суб'єктів права і відповідних правовідносин;

- гарантіями є умови, фактори, чинники, способи що дають змогу досліджуваним працівникам безперешкодно використовувати надані їм законом можливості, а також ефективно відстоювати, захищати свої права, свободи і законні інтереси;

- гарантії є структурним елементом механізму правового регулювання трудових відносин. Тобто гарантії виступають одним із тих засобів, через які право здійснює свій регулятивний вплив на вказані суспільні відносини;

- гарантії є структурним елементом правового статусу особи як працівника закладу вищої освіти, оскільки вони, на рівні з її правами, обов'язками та іншими юридично значущими аспектами, визначають положення (становище) працівника як суб'єкта трудового права в цілому та суб'єкта конкретних правовідносин;

- гарантії мають державно-правовий характер, тобто вони виходять від держави, створюються нею на виконання своїх обов'язків перед людиною і суспільством. Формалізуються гарантії у відповідних законодавчих актах, завдяки чому означені гарантії набувають загальнообов'язкового характеру та отримують державний захист. При цьому слід відмітити, що держава встановлює мінімальний (базовий) рівень гарантії, необхідний для забезпечення прав, свобод і законних інтересів найманого працівника з урахуванням реалій суспільного життя та можливостей держави щодо належного задоволення суспільних потреб і запитів. Даний рівень гарантії є незаперечним і повинен дотримуватися усіма роботодавцями без виключення. Разом із тим, осінні мають право підвищувати (посилювати) гарантії прав працівників, через встановлення додаткових умов і засобів у відповідних локальних нормативно-правових актах та трудових договорах;

- гарантії відображають реально досягнутий рівень розвитку держави і суспільства, пануючі у них ідеї і стандарти, пріоритетні напрямки проведення державної політики, як взагалі, так і в окремих сферах суспільного життя, зокрема у сфері праці.

Висновки. З урахуванням викладеного, можемо визначити гарантії реалізації права на працю працівниками закладів вищої освіти як встановлені державою та роботодавцями у відповідних законах і підзаконних (зокрема локальних) нормативно-правових актах умови, засоби і способи забезпечення нормального здійснення зазначеними найманими працівниками своїх трудових і тісно пов'язаних із ними прав і законних інтересів, захисту цих прав та інтересів від порушень, прояву свавілля і зловживань з боку представників публічної влади та роботодавців.

Література

1. Валеев Р.Г. Освітнє право України : [навч. посібник] / Р.Г. Валеев. Луганськ, 2011. 287 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. С. 1728.
3. Патюлин В.А. Государство и личность в СССР (Правовые аспекты взаимоотношений). М.: Наука, 1974. 246 с.
4. Воеводин Л.Д. Юридический статус личности в России. Учебное пособие. М.: Издательство МГУ, Издательская группа ИНФРА М–НОРМА, 1997. 304 с.
5. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів] М.В. Цвік, В. Д. Ткаченко, Л.Л. Богачова та ін.; За ред. М.В. Цвіка, В.Д. Ткаченка, О.В. Петришина. Харків: Право, 2002. 432 с.
6. Скакун О. Ф. Теорія права і держави: Підручник. 2-ге видання. К.: Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2010. 520 с.
7. Теория государства и права. Курс лекций / Под ред. Матузова Н.И., Малько А.В. М.: Юрист, 1997. 672 с.
8. «Теорія держави і права. Академічний курс: Підручник / За ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко. К.: Юрінком Інтер, 2006. 688 с. URL: http://www.ebk.net.ua/Book/law/zaychuk_tdp/part2/409.htm.
9. Заворотченко Т. М. Конституційно-правові гарантії прав і свобод людини і громадянина в Україні: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02 / НАН України; Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. К., 2002. 222 с.
10. Пустовіт Ж. Поняття соціальних гарантій прав і свобод людини і громадянина в Україні. URL: http://www.uapravo.com/hro/text.php?lan=rus&id=1692&id_book=0&id_parent=0&id_vid_res=2.
11. Поняття, зміст та гарантії реалізації права на працю в Україні / Ж. М. Пустовіт // *Вісник Академії адвокатури України*. 2012. Число 3. С. 171-172. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vaau_2012_3_30.

Анотація

Рижченко К. С. До проблеми визначення поняття «гарантії реалізації права на працю працівниками закладів вищої освіти». – Стаття.

У статті, на основі аналізу низки наукових поглядів вчених з приводу тлумачення категорії «гарантії», запропоновано авторське визначення поняття «гарантії реалізації права на працю працівниками закладів вищої освіти». Відзначено, що в контексті представленої проблематики гарантії представляють собою засоби і способи забезпечення нормального здійснення зазначеними найманими працівниками своїх трудових і тісно пов'язаних із ними прав і законних інтересів, захисту цих прав та інтересів від порушень, прояву свавілля і зловживань з боку представників публічної влади та роботодавців.

Ключові слова: гарантії, право на працю, реалізація, працівники, заклади вищої освіти, правове регулювання.

Аннотация

Рижченко Е. С. К проблеме определения понятия «гарантии реализации права на труд работниками высших учебных заведений». – Статья.

В статье, на основе анализа ряда научных взглядов ученых по поводу толкования категории «гарантии», предложено авторское определение понятия «гарантии реализации права на труд работниками высших учебных заведений». Отмечено, что в контексте представленной проблематики гарантии представляют собой средства и способы обеспечения нормального осуществления указанными наемными работниками своих трудовых и тесно связанных с ними прав и законных интересов, защиты этих прав и интересов от нарушений, проявления произвола и злоупотреблений со стороны представителей публичной власти и работодателей.

Ключевые слова: гарантии, право на труд, реализация, работники, учреждения высшего образования, правовое регулирование.

Summary

Rizhechenko K. S. To the problem of defining the concept of “guarantee of the right to work by employees of higher education institutions”. – Article.

In the article, based on the analysis of a number of scientific opinions of scientists regarding the interpretation of the category of “guarantees”, the author defines the concept of “guarantees of the right to work by the employees of higher education institutions”. It is noted that in the context of the presented issues, guarantees are means and means of ensuring the normal exercise by these employees of their labor and closely related rights and legitimate interests, protection of these rights and interests from violations, manifestation of arbitrariness and abuse by representatives of public authorities. and employers.

Key words: guarantees, right to work, realization, employees, institutions of higher education, legal regulation.